

SISTEMUL DE FORTIFICAȚIE AL AȘEZĂRILOR DIN SECOLELE IV-III A. CHR. DIN OLTENIA

Mara Buligă*

Rezumat: Cercetările sistematice efectuate în ultimele decenii asupra așezărilor fortificate din secolele IV-III a. Chr. din sud-vestul României au adus noi informații și în ceea ce privește realizarea sistemului de fortificație al acestora. În Oltenia, din cauza faptului că piatra nu este de cea mai bună calitate, au fost folosite cărămizi realizate din argilă amestecată cu materiale organice. Astfel de fortificații sunt întâlnite în cadrul așezărilor cercetate sistematic, cum ar fi cea de la Bâzdâna – punctul „La Cetate” și la Coțofenii din Dos, dar și la cele mai puțin cercetate, cum ar fi așezarea de la Bâzdâna – „Cucuioava”. Fortificația constă dintr-un zid format din două paramente de cărămizi și un material de umplutură între cele două, emplecton. Există două puncte de vedere diferite referitoare la realizarea acestui sistem defensiv. Potrivit primului dintre ele, s-au folosit materiale crude, nearse, în timp ce cel de-al doilea susține că au fost folosite materiale arse anterior.

Abstract: The systematic archaeological research made in the last decades on the fortified settlements of the 4th and 3rd century BC, in southwestern Romania, brought new information about their fortified system. In Oltenia, due to the fact that the stone is not of the best quality, adobe bricks mixed with vegetable materials were used instead. This kind of fortification system can be observed in the case of Bâzdâna – „La Cetate” and Coțofenii din Dos, two settlements which were systematically researched, but also for the least known ones such as Bâzdâna – „Cucuioava”. The fortification consists of two adobe bricks paraments and a filling between these two (emplecton). There are two different positions regarding the planning of the fortification system. According to the first one, unburnt sun dried clay brick were used, while the second one claims that the brick of the two paraments were burnt before the walls were built.

Cuvinte cheie: fortificație, Oltenia, Bâzdâna, emplecton, parament.

Key-words: fortification, Oltenia, Bâzdâna, emplecton, parament.

Cercetările sistematice efectuate în ultimele decenii asupra așezărilor fortificate din secolele IV-III a. Chr. din sud-vestul României au adus noi informații și în ceea ce privește realizarea sistemului de fortificație al acestora.

Spre deosebire de alte regiuni, unde zidurile fortificațiilor sunt construite de obicei din piatră, în Oltenia, datorită faptului că piatra nu este de cea mai bună calitate, au fost folosite cărămizi realizate din argilă amestecată cu materiale organice. Astfel de fortificații sunt întâlnite în cadrul așezărilor care au fost cercetate sistematic, cum ar fi cea de la Bâzdâna, punctul „La Cetate” sau cea de la Coțofenii din Dos (Pl. 1).

Alte așezări care pot fi integrate în aceeași perioadă cronologică sunt cea de la Bâzdâna – „Cucuioava - Între Vii”, Cârligei – „Cărpiniș”, Bucovăț – „La Jidovi”, Stoina și Voița, însă acestea au fost fie parțial cercetate, fie s-au realizat doar sondaje ce au secționat fortificația. Alte posibile așezări, cercetate doar la suprafață, care ar putea fi integrate în acest circuit al fortificațiilor cu acest tip de material de construcție sunt: Botoșești-Paia, Brabova, Bucovăț – „Malul Lupului”, Sârșca, Căpreni, Toiaga, Izvor, Godeni și Valea, însă încadrarea lor cronologică nu este foarte clară, datorită informațiilor insuficiente.

Așezarea de la Bâzdâna – „La Cetate” (com. Calopăr, jud. Dolj) a fost cercetată sistematic în perioada 1981-1989, sub conducerea arheologului oltean C.M. Tătulea, săpăturile fiind reluate apoi în 2014 de către dr. Vl. V. Zirra (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București). Cu toate că documentația cercetării este foarte bogată și consistentă, volumul informațiilor publicate este destul de redus¹.

* Muzeograf, Muzeul Olteniei Craiova, e-mail: marabulliga@gmail.com.

¹ Tătulea, 1984; Zirra, 2011.

Fortificația constă, ca și în cazul celei de la Coțofenii din Dos, dintr-un zid format din două paramente de cărămizi și emplecton. Cărămizile ce formează cele două paramente au dimensiuni aproximativ egale (lungime 35-40 cm, lățime 20 cm, greutate 6-8 kg). Acest lucru ar putea sugera că la realizarea lor a fost folosit un tipar. Majoritatea lor sunt arse pe toate părțile, precum și în interior. Sub cele două paramente, la fel ca și în spatele paramentului interior se pot observa urme de gropi atât orizontale, cât și verticale, ce ar putea indica prezența unor stâlpi sau bârne de lemn pentru a asigura o mai bună stabilitate zidului².

Referitor la acest sistem de fortificație, în literatura de specialitate există două ipoteze. Prima este aceea că arderea a avut loc în urma unui conflict militar sau a unui cataclism de mari dimensiuni³. O a doua susține că zidul a fost planificat inițial, iar materialele folosite au fost arse în locuri special amenajate, un fel de cuptoare, apoi folosite la ridicarea fortificației.

Pentru prima ipoteză, cel mai vehement argument adus este că nu există un model de fortificație construită cu materiale pre-arse nicăieri în Europa⁴, așadar, lipsa unui astfel de model exclude posibilitatea unei tehnologii inovatoare.

În ceea ce privește a doua teorie, argumentele constau în faptul că atât în fortificația așezării de la Bâzdâna – punctul „*La Cetate*”, cât și în cea de la Coțofeni – „*Cetatea Jidovilor*” și probabil și în cazul altor așezări de acest tip, care nu au fost încă descoperite sau cercetate, cărămizile arse sunt predominante, numai o mică parte fiind doar „uscate la soare”. Cărămizile „crude” sunt folosite împreună cu cele arse în realizarea fortificației, fapt ce poate sugera ca procesul nu a fost foarte atent supravegheat⁵.

De asemenea, un alt argument adus de autorii acestei teorii este acela că pentru a putea folosi cărămizi pre-arse, acestea trebuiau arse mai întâi într-un loc special amenajat, în cuptoare, apoi mutate și așezate sub formă de asize. La Coțofenii din Dos a fost descoperit, în cel de-al treilea sector, un asemenea cuptor⁶.

Important de subliniat mai este faptul că un incendiu nu ar fi putut degaja o temperatură atât de mare încât să poată arde până la înroșire cărămizile și emplectonul dintre cele două paramente. Lipsa oxigenului din interiorul celor două ziduri nu poate face posibilă arderea emplectonului, care are o culoare roșiatică datorită temperaturii mari la care a fost expus. Acest lucru este confirmat de cercetările arheologice făcute în așezările de la Coțofenii din Dos, Bâzdâna – „*La Cetate*” și „*Cucuioava*”⁷.

Pentru o mai bună ilustrare, atât cărămizile din sistemul defensiv al așezării de la Coțofenii din Dos, cât și de la Bâzdâna, punctul „*La Cetate*”, au fost supuse unor serii de teste, făcute pentru prima dată la sfârșitul anilor '80, de către dr. Gh. Gâță (Institutul Pedologic București). Rezultatele arată că temperatura de ardere a emplectonului dintre cele două paramente este mai ridicată decât cea a cărămizilor (540-770°C), temperatura de ardere a cărămizilor variază, dar în medie este de aproximativ 380°C, rareori ajungând la 600°C⁸. Din faptul că temperatura de ardere este diferită în cele două cazuri, se poate trage concluzia că pentru realizarea acestui tip de fortificație au fost aduse mai întâi cărămizile care formează paramentele, după ce au fost în prealabil arse într-un alt loc, iar apoi a fost adus emplectonul ars la rândul său separat.

În perioada 2005-2009, un colectiv științific condus de dr. Vlad Vintilă Zirra (Institutul de Arheologie „*Vasile Pârvan*” București) a efectuat săpături sistematice în acest punct arheologic: Bâzdâna – „*Cucuioava*”. Rezultatele confirmă prima ipoteză în ceea ce privește realizarea sistemului defensiv al așezărilor, și anume folosirea materialelor arse de construcție.

² Zirra, Dumitrașcu, 2013.

³ Babeș, 1997.

⁴ Moscalu, 1979; Babeș, 1997.

⁵ Zirra, 2011.

⁶ Zirra, 2011.

⁷ Zirra, 2011, p. 147.

⁸ Zirra, 2012, p. 197.

Fortificația se află la o distanță de aproximativ 1,2 km în linie dreaptă față de punctul „*La Cetate*”, fiind poziționată pe o terasă mai înaltă, pe malul drept al Jiului, lucru întâlnit la majoritatea așezărilor din Oltenia din această perioadă.

În cazul acestei așezări, așa cum arată cercetările efectuate, fortificația constă doar în masa de emplecton susținut de pari de lemn, atât verticali cât și orizontali, situație întâlnită și în punctul „*La Cetate*”. Nu au fost identificate nici un fel de cărămizi arse care să indice prezența celor două paramente, întâlnite în cazul punctului „*La Cetate*” și în așezarea de la Coțofenii din Dos, însă a putut fi observată o masă de pământ argilos ars la roșu (Pl.2/1), cu o grosime de aproximativ 2,5 m, fiind echivalentul emplectonului din cele două așezări menționate anterior. Din observațiile din timpul cercetărilor se poate observa că masa de pământ ars și bătătorit a fost adusă în așezare cu ajutorul unor cofraje, dar și prezența unor urme de lemn în masa de pământ ars, pentru a oferi o mai bună susținere sistemului defensiv (Pl.2/2). Prezența unor asemenea tipare sugerează încă o dată faptul că materialul a fost ars înainte de a fi așezat în fortificație.

Emplectonul este ars la o temperatura foarte mare, fapt demonstrat de culoarea roșatică a acestuia. Au fost descoperiți bulgări de pământ puternic arși care, pe lângă resturile degresanților vegetali, păstrează și urmele bânelor de lemn ce susțineau emplectonul.

Un alt factor ce trebuie amintit și care se regăsește în ambele puncte arheologice ale situ-lui de la Bâzdâna, este faptul că la baza sistemului de fortificație, adică sub cele două paramente și masa de emplecton, se află un strat de cenușă. În cazul așezării din punctul „*La Cetate*” acest strat, care are în medie o grosime de aproximativ 2-5 cm, este situat sub paramentul exterior și se continuă cu până la 1,5 m după paramentul interior. În acest strat de cenușă și arsură au fost descoperite vase întregi sau întregibile, fusaiole, o cantitate impresionantă de oase de animale, unele chiar în conexiune anatomică precum și trei vetre.

Se poate observa că tehnica de fortificare este asemănătoare în cazul acestor așezări, diferențele fiind date mai degrabă de detaliile de construcție. Cărămizile arse au fost așezate în asize formând cele două paramente, fără a fi utilizat un material cu scopul de a le lipi între ele și fără a fi întrețesute, bârile și structurile de lemn din emplecton având rolul de a consolida mai bine această construcție. Efectul unei asemenea tehnici poate fi lipsa unei stabilități. De asemenea, realizarea unui astfel de sistem de fortificație trebuie să presupună un mare efort din partea comunității, având în vedere faptul că materialele au fost arse în locuri diferite apoi transportate pe rând pentru a fi utilizate în ridicarea zidurilor, așa cum reiese din cercetările din teren, dar și în urma analizelor efectuate pe aceste două elemente de fortificație.

Acest efort considerabil, dar și capacitatea defensivă redusă oferită de structura fortificației, poate sugera mai degrabă că aceasta avea mai mult un rol simbolic, de prestigiu⁹.

LISTA PLANȘELOR

Planșa 1. Harta fortificațiilor cu materiale construcție arse, din sud-vestul României, cercetate sistematic (*apud* Zirra 2012).

Planșa 2. 1. Bâzdâna – „Cucuioava”, campania 2009, strat de pământ ars la roșu (credit foto: dr. Vl. V. Zirra). **2.** Bâzdâna – „Cucuioava”, campania 2009, emplecton (credit foto: dr. Vl. V. Zirra).

BIBLIOGRAFIE

- Babeș, M. 1997. Despre fortificațiile „Cetății Jidovilor” de la Coțofenii din Dos. *SCIVA* 48 (3), pp. 199-236.
Moscalu, E. 1979. Probleme ale cetăților cu „val vitrificat”. *CA* 3, pp. 339-351.

⁹ Zirra, Dumitrașcu, 2013, p. 162.

Tătulea, C. M. 1983. Sondaj arheologic în cetatea geto-dacă de la Bâzdâna (jud. Dolj). *MCA* 15, pp. 218-225.

Tătulea, C. M. 1984. Așezarea geto-dacică de la Bâzdâna, județul Dolj. Considerații preliminare. *Th.-D.* 5(1-2), pp. 92-110.

Zirra, Vl. V. 2011. Comentarii referitoare la problema fortificațiilor cu materiale de construcție arse din sud-vestul României. În Măgureanu, D., Măndescu, D., Matei, S. (edit.) *Archaeology: making of and practice. Studies in honor of Mircea Babeș at his 70th anniversary*. Pitești: Ordessos, pp. 145-152.

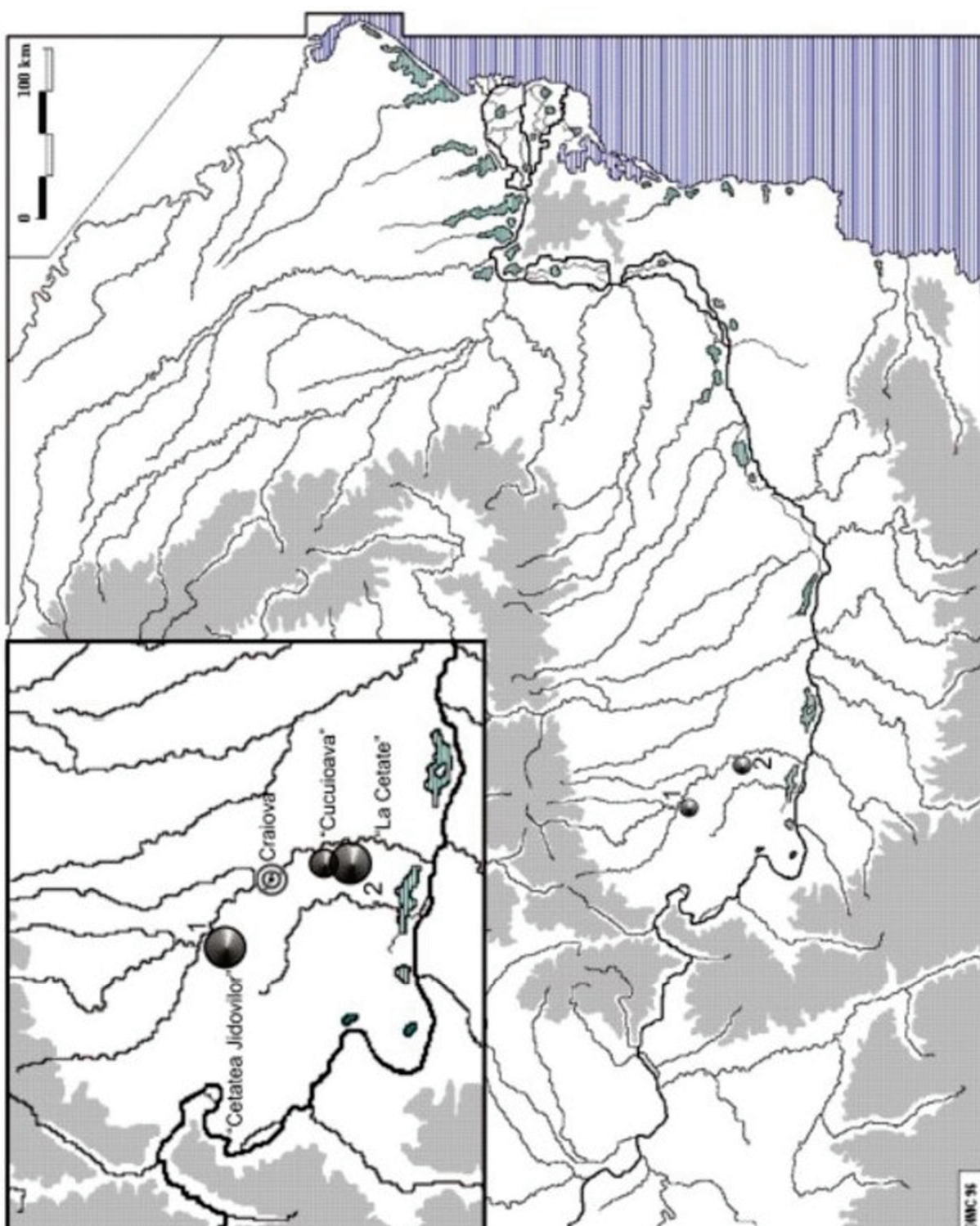
Zirra, Vl. V. 2012. Controversies and comments regarding some fortifications and construction techniques with burnt materials from southwestern Romania, *IJEE*, 6(1), pp. 190-200. Disponibil la: <https://naun.org/cms.action?id=3044> (ultima oară accesat la 21.10.2022).

Zirra, Vl. V., Dumitrașcu, V. 2011. The Birth of a Late Iron Age Fortification. A Preliminary Archaeological and Osteological Approach. În Mastorakis, N. E. et al. (edit.), *Recent Researches in Mechanics: Proceedings of the 2nd International Conference on Fluid Mechanics and Heat and Mass Transfer 2011 (Fluidsheat '11), proceedings of the 2nd International Conference on Theoretical and Applied Mechanics 2011 (Tam '11), proceedings of the 4th WSEAS International Conference on Urban Planning and Transportation (UPT '11), proceedings of the 4th WSEAS International Conference on Cultural Heritage and Tourism (CUHT '11), Corfu Island, Greece, July 14-16, 2011*. Grecia: WSEAS, pp. 359-364.

Zirra, Vl. V., Dumitrașcu, V. 2013. People dealing with founding rituals. A case study from South-Western Romania, *IJEE* 7 (4), pp. 160-169. Disponibil la: <https://naun.org/cms.action?id=6454> (ultima oară accesat la 21.10.2022).

LISTA ABREVIERILOR

CA	- Cercetări Arheologice, Muzeul Național de Istorie a României, București.
Dacia, N.S.	- Dacia. Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Nouvelle Série, Institutul de arheologie „Vasile Pârvan”, București.
IJEE	- International Journal of Energy and Environment, publicat de North Atlantic University Union (NAUN), New Jersey.
MCA	Materiale și Cercetări Arheologice, București.
SCIVA	- Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, Institutul de arheologie „Vasile Pârvan”, București.
Th.-D.	- Thraco-Dacica, Institutul de arheologie „Vasile Pârvan” – Institutul de Tracologie, București.

Planșa 1

Planșa 2